

Człowiek w Pieninach

Man in Pieniny Mountains

JAN TYSZKIEWICZ

*Institut Historyczny, Uniwersytet Warszawski, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28,
00-325 Warszawa*

Abstract. The main characteristic of Pieniny Mountains is complicated geological structure, picturesque landscape and endemic plants. Since 5 thousand B.C. through Magura Spisz and Pieniny Mountains the trade route to Little Poland Lowland. Transformations of the natural environment under influence of the settlements started as late as the half of the 13-th century as a result of clearing land of stubs and roots, hunting and fishing. After sale of the crown lands (1-st quarter of 19-th century) the health resorts were organized in Szczawnica and Krościenko since mineral springs were localized there. Abundance of tourists and visiting patients made Pieniny Mountains fashionable landscape park. Since 1873 started to organize preservation of nature in Tatra and Pieniny Mountains. Through 19-th century Pieniny Mountains were inspiration for artists and area of scientific research. In the National Park in Pieniny (founded in 1930) the tourists trails were marked out and many natural history research programmes carried on. Natural environment in Pieniny Mountains is in danger since the construction of the power plant in Czorsztyn was started.

PRZYRODA PIENIN I NAJSTARSZE DZIEJE

Związek człowieka ze środowiskiem przyrodniczym jest relacją obecną we wszystkich elementach kultury ludzkiej, od jej narodzin do współczesności (Kamiński i in. 1981). Teoretycy budują nawet definicję kultury jako zespół społecznie wytworzonych praktyk, narzędzi i wiedzy przystosowujących grupę ludzką do otoczenia. Inwencja człowieka dawała lepsze rezultaty im wszechstronniej pojmował on prawa rządzące naturą (Tyszkiewicz 1983). Specyficzne potrzeby wprowadziły zjawiska i obiekty przyrodnicze do jego świata doznań artystycznych, wiedzy i religii (Pawlikowski 1939, Krygowski 1977). Góry były miejscem objawień (np. Mojżesz, Mahomet) i

sprawowania kultu u wielu ludów (Grecy, Celto-wie, Tybetańczycy, Inkowie, Słowianie). W Pieninach problem ten wystąpił w późnym średniowieczu w formie kultu bł. Kingi na Górze Zamkowej (Krzan 1988).

Jak człowiek żył w Pieninach? Od kiedy tutaj gospodarował? Czy góry kształtują psychikę i kulturę swoich mieszkańców? Jakie przemiany środowiska naturalnego zaszły pod wpływem osadnictwa? Jakie bogactwa przyrody tutaj eksploatowano? Skąd płyną współczesne zagrożenia dla regionu pienińskiego? Te i inne pytania nasuwają się dziś badaczom. Przyrodniczy i humaniści całość tej skomplikowanej problematyki przekazują obecnie wyspecjalizowanym dziedzinom: zoologii, ekologii człowieka czy antropologii

kulturowej. Ale mogą one zastosować nowe metody tylko dlatego, że od półtora wieku trwa praca uczonych różnych specjalności w Pieninach. Bez naukowej rejestracji dawnego i obecnego stanu środowiska żadne studia relacji człowiek – środowisko nie są do pomyslenia. Stąd płynnie duże znaczenie badań historycznych w najszerszym rozumieniu, prowadzonych przez palinologów czy leśników, archeologów czy etnografów. Chodzi tu o odkrywanie nowych faktów lub ich łączenie z różnego typu zapisów (źródła przyrodnicze, pisane, wykopaliska, zabytki, nazwy) (Tyszkiewicz 1981).

Mały teren Pienin kryje nadal wiele tajemnic o dawnej przyrodzie i człowieku. Ślady pobytu ludzi w Pieninach sięgają starszej epoki kamienia (Parczewski 1974) i pochodzą między innymi z Jaskini Aksamitka w Haligowcach (paleolit górny, 35 tys. lat p.n.e.). Badania geologiczne, archeologiczne i paleobotaniczne pozwoliły poznać najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego plejstocenu Tatr i Pienin (Obidowicz 1986–1990). Podczas ocieplenia w tzw. Alleröd (optimum: 10800–10000 p.n.e.) las iglasty (limba, sosna, świerk) z domieszką odporniejszych gatunków liściastych wkroczył na wysokość ok. 1000–1100 m n.p.m. W dolinach rozkrzewiły się leszczyny, wiąz, lipa, olsza i dąb (Środoń 1982). Wówczas przybyła ludność kultury magdaleńskiej i gospodarowała tutaj do 7000–6000 p.n.e. Jej obozowiska, gdzie robiono narzędzia z miejscowego radiolarytu, znajdowały się w Sromowcach Wyżnych – Kątach, u wylotu Macelowego Potoku, a kilka mniejszych w dolinie rz. Łapszanki (Rydlowski 1989). Urozmaicona rzeźba terenu, wilgotność, nasłonecznienie, gleby, stwarzały w Pieninach dużą różnorodność siedliskowo-ekologiczną. Ludność paleolityczna okresowo znajdowała w Pieninach ostoję, przemierzając wielkie odległości i wymieniając między sobą potrzebny surowiec krzemieny. W Sromowcach Wyżnych prócz narzędzi z radiolarytu i rogowca pienińskiego (97.86%) znaleziono wytwory z krzemienia bałtyckiego, czekoladowego, jurajskiego podkrakowskiego oraz kredowego z Wołynia. Radiolarytowe zaś wyroby stwierdzono w okolicach Krakowa.

Później Pieniny i Magura Spiska znalazły się

na szlaku z południa na północ, biegnącego wzdłuż Popradu, Spiszem, Podhalem i z biegiem Dunajca. Rolnicza ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej (4500–4000 p.n.e.) z zachodniej Słowacji, przez Spisz (Žehra) sprowadzała krzemień jurajski (Sąspów k. Krakowa) i czekoladowy (Tomaszów k. Radomia). Komunikacji wodnej służył zapewne Poprad i Dunajec, skoro materiały kultury bukowogórskiej znaleziono na Spiszu słowackim, pod Starym Sączem i wokół Krakowa (Lech 1988, Kaczanowski 1990). Inne nieliczne zabytki neolityczne (4500–1800 p.n.e.) i z epoki brązu (1800–700 p.n.e.) gromadzą się również na wskazanym szlaku, w okręgu Spišska Nova Ves, we Frydmanie, Krościenku, Szlachtowej, Tylmanowej i Maszkowicach nad Dunajcem (Kołodziejcki i in. 1982, Valde-Nowak 1989). W Spišských Tomašovcach odnaleziono pojedynczą szpilę halsztacką (700–400 p.n.e.). W Chelmcu i Nowym Sączu-Biegonicach materiały brązowe i halsztackie wykazują wyraźnie związki z terenami słowackimi (Cabalska 1990). W II-I tys. p.n.e. osadnictwa w Pieninach nie było, pokryły się bujnymi lasami. Ludzie pojawili się nad Dunajcem od północy dopiero w II-I w p.n.e. (Marcinkowice, Podegrodzie). Brak osad u podnóża Pienin tłumaczy się nie tylko peryferyjnym położeniem ale również brakiem kruszców w tej okolicy, do których Celtowie potrafili dotrzeć. W okresie wpływów rzymskich stare szlaki rzadko funkcjonowały. Pojedyncze monety rzymskie odnaleziono w Poroninie, Czarnym Dunajcu i Czorsztynie.

Pierwsze dociekania nad rekonstrukcją pierwotnej szaty leśnej Karpat prowadzone przez Wincentego Pola rysowały malowniczy obraz „odwiecznej puszczy” i inspirowały przede wszystkim historyków (Tyszkiewicz 1976). Powołanie Pienińskiego Parku Narodowego dało możliwość obserwacji nad procesami odnowy zbiorowisk potencjalnych (Dziewolski 1980, 1991). Badania nad odradzaniem się naturalnych biocenoz umożliwiają poznanie relacji między człowiekiem i przyrodą w ostatnich tysiącleciach. Mieszany las na północnych zboczach Pienin stanowił atrakcyjny rezerwuar różnorodnego budulca i z pewnością podlegał stałemu selektywnemu przerębowi.

PIENINY W ŚREDNIOWIECZU I NOWOŻYTNOŚCI

Od VIII w. lub wcześniej pojawiły się w Kotlinie Sądeckiej i na Spiszu słowackim osady Słowian. Zapuszczali się oni w góry na polowania i łowili ryby w Dunajcu, zwłaszcza w czasie tarła. Lesiste góry stanowiły stabilną granicę międzyplemienną. W IX w. Państwo Wielkomorawskie zajęło Bramę Morawską (Tyszkiewicz 1986) ale kontakt z plemieniem Wiślan miało także doliną Wagu, Popradu i Dunajca, gdzie znaleziono charakterystyczne ozdoby, tzw. grzywny siekieropodobne i monety (Wachowski 1982). Poprzez Spisz pierwsi Piastowie mieli połączenie z Węgrami, dzięki temu mogli też w pierwszym ćwierćwieczu XI w. utrzymać władzę na Morawach. Granica węgierska w XII w. biegła poprzez leśne zasieki koło Białej Spiskiej i Kieżmarku (Labuda 1970). Lasy chronione ze względów obronnych książę krakowski zdecydował skolonizować (Ludźmierz 1234, Szczyrzyc 1238). W XIII stuleciu powstały między innymi: Stare Cło (początek Nowego Targu), Dębno, Grywałd i zapewne Przekop (lokacja 1323, dziś Sromowce) (Zakrzewski 1901). Węgrzy zasiedlili puszcę na Magurze Spiskiej po 1260 r. Zamek Dunajec (dziś Niedzica) wystawili Borzeviczy w latach 1285–1300, a klasztor Kartuzów (Červený Kláštor) ufundowano w 1319 r. (Ruciński 1983).

Granicę na Dunajcu powyżej Przełomu Pienińskiego ustalono za Leszka Białego (1194–1227). Kinga przejęła w 1257 r. istniejący zapewne zameczek Pieniny na Górze Zamkowej. Dyskusja nad jego początkami – przyjmowanymi na lata 1257–1287 – dotyczy sedna sprawy osadnictwa w Pieninach. Najpóźniej w XII w. człowiek wkroczył tutaj na stałe, żeby stanąć na straży odwiecznych szlaków idących zza Karpat w dolinę Wisły. Gościniec biegł wzdłuż Popradu, rzeką płynęły cięższe towary. Droga wypraw wojennych i orszaków dyplomatycznych od XIV w. wiodła przez zamki Dunajec i Wronin (wzm. 1320 r., zapewne Czorsztyn) (Kołodziejki 1988–1990). Kazimierz Wielki założył miasto w Krościenku (1348) i zapewne wzmocnił zamek w Czorsztynie (przed 1357). W 1413 r. starostwo czorsztynskie obejmowało: Krościenko, Sromowce Wyżne i Niżne,

Maniowy, Grywałd, Hałuszową, Tylmanową, Ochotnicę Wielką i Małą, Szczawnicę i Kłoczowice (dziś: Kluszkowce) (Kuraś 1979). Lasy niewątpliwie eksploatowano na budulec (jodła, cis, lipa). Dzierżawcy starostwa w XV w. – Ratułdowie, próbowali zwiększać dochody ale ograniczenie praw wieśniaków i wójtów nie powiodło się. Górale zachowali prawo do tzw. mniejszego polowania (czwarta część starości) i łowienia ryb małymi sieciami.

Poszukiwania kruszców podjęto w Pieninach koło Czorsztyna po 1399 r., głównie w latach 1495–1502, a eksploatację żelaza, ołowiu i miedzi w Jarmucie prowadzono z przerwami do początku XVIII w. (Matras 1959). Szlachta istniała przed 1420 r. Przeniesienie jej i założenie innych (Jaworki, Biała i Czarna Woda) wsi na prawie wołoskim (wypas) doprowadziło do wylesienia Małych Pienin oraz trwałej zmiany krajobrazu, także Pasma Radziejowej. Sytuacja ludności w królewskich wsiach nie była zła. Zbójnictwo i brak rąk do pracy skłaniały dzierżawców do umiaru. Własnych praw skutecznie bronili także sołtysi (od XIV w.) i wybrańcy (od XVI w.) ze Szczawnicy, Maniów i Tylmanowej. Dzieje Krościenka w XVI–XVIII w. pokazują jak funkcjonowały jarmarki, rzemiosło, handel i lokalne przedsiębiorstwa, tartaki, młyny wodne. Zasoby przyrodnicze Pienin do końca XVIII w. wykorzystywano nie zawsze gospodarnie, często z nadużyciem prawa (Krzysztof 1988).

Oczarowanie górami zaczęło się od połączenia oświeceniowych zainteresowań ekonomiczno-geograficznych (S. Staszic) z folklorystyką romantyczną (S. Goszczyński, L. Zejszner, W. Pol). Ogólny zwrot ku przeszłości narodowej, po upadku Insurekcji Kościuszkowskiej (1794) i powstaniu listopadowym (1831), przyprowadził w Tatry i Pieniny zbieraczy pieśni i tradycji ludowych. Po wyprzedzący majątków kamery cesarskiej (1809–1828) dobra czorsztynskie objęli Drohojowscy, Krościenko Grossowie a później Dziewolscy, Szczawnicę zaś Szalayowie. Wykorzystanie źródeł mineralnych do celów leczniczych pozwoliło zorganizować uzdrowiska w Szczawnicy i Krościenku. Około 1835 r. piękno przyrody Pienin i miejscowego folkloru zostało odkryte, zaczęli sławić je kuracjusze, literaci i artyści. Pozna-

nie polskich gór – Tatr i Pienin, uznano za obowiązek patriotyczny. „Trudno dobrze trzymać o tych, którzy ... nie znają czarujących Pienin” – stwierdzał przewodnik wydany w 1858 roku (Obrazki... 1858). Pieniny stały się atrakcją turystyczną i kulturalną dzięki rozbudowaniu zakładów leczniczych w Szczawnicy i nowoczesnemu zorganizowaniu szlaków pieszych. Wybudowano drogi jezdne łączące z Krościenkiem, planowano założyć elektrownię w Jazowsku. Dla wygodnych kuracjuszy emocje krajoznawcze udostępniał spływ łódkami przez Przełom (Wiktor 1956, Jarocka-Bieniek 1991). Drohojowscy skutecznie strzegli lasów pienińskich i chronili ruiny zamku w Czorsztyńcu, słusznie widząc w tym społeczny i własny interes (Drohojowski 1904).

PIENINY DOBREM SPOŁECZNYM

Udział Towarzystwa Tatrzańskiego w organizowaniu turystyki w Pieninach stawał się pod koniec stulecia coraz poważniejszy (statut 1883, założenie Oddziału Pienińskiego 1893) (Remiszewski 1991). Sprzyjało temu rozwinięcie ustawodawstwa galicyjskiego w zakresie ochrony przyrody (od 1875 roku). Gdy zawiodło życzenie J. Szalaya, żeby uzdrowiskiem w Szczawnicy kierowała Krakowska Akademia Nauk, poszukiwano innej instytucji na forum Galicyjskiego Sejmu Krajowego. Patronat nad badaniami naukowymi w Pieninach zgłosiło dopiero Muzeum Tatrzańskie (projekty 1914, 1929) (Zborowski 1929, Radecki 1990). Po długich zabiegach Państwowej Komisji Ochrony Przyrody i PTT (1920–1930) utworzono Park Narodowy w Pieninach (Szafer 1964) – przyrodniczy obiekt zabytkowo-badawczy. Po 100 latach istnienia parku krajobrazowego Pieniny poddano kontroli instytucjonalnej i opracowaniu naukowemu. W porozumieniu z Czechosłowacją powstał w Pieninach pierwszy w Europie rezerwat międzynarodowy. Wojna i okupacja przerwały działalność Dyrekcji Parku i zahamowały prace badawcze (1939–1954) (Smólski 1967).

W ostatnich dziesięcioleciach poważne zagrożenie dla Parku stanowi masowa turystyka oraz budowa elektrowni w Niedzicy. W najbliższym sąsiedztwie Parku środowisko zostało sztucznie

przekształcone i zniszczone (Grodzińska, Olaczek 1985). Substancja zabytkowa obu zamków wznoszących się nad Dunajcem (Niedzica i Czorsztyń) uległa ograniczeniu i uszkodzeniu. Dla współczesnego Polaka Pieniny są symbolem walki cywilizacji technicznej z nauką, złe pojętego interesu społecznego z wartościami humanistycznymi. Dyskusja dotycząca zapory umożliwiła określenie zagrożeń ekologicznych i porównanie ich z zagrożeniami z przeszłości (Tyszkiewicz 1989, Romeyko-Hurko 1990). Wszechstronne badania w Pieninach pozwolą niewątpliwie lepiej zorganizować ochronę przyrody i środowisko życia człowieka (Klimek 1990).

Przez długie tysiąclecia Pieniny eksploatowano gospodarczo, później związane były z obroną granicy i ważnego szlaku, następnie stały się miejscem leczenia, turystyki i natchnieniem artystów, by w końcu zostać także rezerwatem i obiektem poważnych studiów naukowych. Bez względu na dalszy bieg wypadków Pieniny pozostaną w dziejach Polski ważnym elementem wpływającym na rozwój kultury narodowej.

LITERATURA

- Cabalska M., Madyda-Legutko R., Tunia K. 1990. Wyniki badań stanowiska z epoki brązu, początków epoki żelaza i z późnego okresu rzymskiego w Nowym Sączu-Biegoniach. — *Act.Arch.Carp.* **29**: 163–212.
- Drohojowski J. 1904. Kronika Drohojowskich. I. — Kraków, ss. 120.
- Dziwolski J. 1980. Zmiana struktury i wielkości zasobów lasu w rezerwacie ścisłym w masywie Trzech Koron w Pieninach w okresie 1936–1972. — *Ochr.Przyr.* **43**: 129–156.
- Dziwolski J. 1991. Naturalny rozwój drzewostanów Pienińskiego Parku Narodowego w czasie 51 lat (1936–1987). — *Ochr.Przyr.* **49**: 111–127.
- Grodzińska K., Olaczek R. (red.) 1985. Zagrożenie parków narodowych w Polsce. — PWN, Warszawa, ss. 156.
- Jarocka-Bieniek J. 1991. Testament Józefa Szalaya. — Ośrodek Kultury Górskiej PTTK w Pieninach, Szczawnica, ss. 24.
- Kaczanowska M. 1990. Uwagi o wczesnej fazie kultury lendzielskiej w Małopolsce. — *Act.Arch.Carp.* **29**: 71–96.
- Kamiński W., Kostrowicki A.S., Szymur J. 1981. Wybrane zagadnienia teorii i metod oceny oddziaływania człowieka na środowisko. — Wrocław, ss. 119.
- Klimek K. (red.) 1990. Obszarowa i gatunkowa ochrona przy-

- rody w Polsce południowej. — ZOPiZN PAN, Kraków, ss. 212.
- Kołodziejcki S. 1988–1990. Rezultaty wstępnych badań weryfikacyjnych średniowiecznych założeń obronnych w Pieninach. — *Rocz. Sądecki* **19**: 257–263.
- Kołodziejcki S., Parczewski M., Rydlewski J., Valde-Nowak P. 1982. Dotychczasowa gospodarka człowieka w Pieninach. (W: K.Zarzycki (red.), *Przyroda Pienin w obliczu zmian.*) — *Studia Naturae Ser.B* **30**: 401–421.
- Krygowski W. 1977. Góry i doliny po mojemu. — WL, Kraków, ss. 226.
- Krzan B. 1988. Klejnot zagubiony w górach. — Krościenko, ss. 336.
- Kuraś S. 1979. Starostwo czorsztyńskie. — Podhale 1: 30.
- Labuda G. 1970. Ze stosunków polsko-węgierskich w 2 połowie X w. (W: Cz.Łuczak (red.), *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku uczczeniu prof. K. Tymienieckiego.*) — Poznań, ss. 71–88.
- Lech J. 1988. O rewolucji neolitycznej. — *Arch.Pol.* **33**(2): 273–339.
- Matras M. 1959. Prace górniczo-hutnicze w okolicy Szczawnicy do połowy XVIII w. — *Stud.Dziej.Górn.Hutn.* **2**: 103–233.
- Obrazki... 1858. Obrazki z podróży do Tatrów i Pienin. — Kraków, ss. 192.
- Obidowicz A. 1986–1990. Polodowcowa historia szaty roślinnej i osadnictwa na Podhalu. — *Wierchy* **55**: 41–152.
- Parczewski M. 1974. Przyczynki do dziejów najstarszego osadnictwa w Karpatach Polskich. — *Act.Arch.Carp.* **14**: 69–78.
- Pawlikowski M. 1939. Góry i człowiek. — Warszawa, ss. 107.
- Radecki W. 1990. Zarys dziejów prawnej ochrony przyrody i środowiska w Polsce. — *Reg.Prac.Kraj.PTT*, Kraków, ss. 152.
- Remiszewski R. 1991. Prapoczątki Towarzystwa Tatrzańskiego w Pieninach. — *Prace Pienińskie* **3**: 39–45.
- Romeyko-Hurko K. 1990. Zapora Czorsztyńska – rachunek, który nie daje się zbilansować. (W: M.Gładysz (red.), *Środowisko przyrodnicze i kultura Podhala.*) — Szczawnica, ss. 9–25.
- Ruciński H. 1983. Prowincja saska na Spiszu do 1412 r. na tle przemian społecznych i ustrojowych w komitacie spiskim i na obszarach przyległych. — *Filia UW, Białystok*, ss. 472.
- Rydlewski J. 1989. Pienińskie złoża radiolarytu i ich eksploatacja w epoce kamienia i wczesnej epoce brązu na Podhalu. — *Act.Arch.Carp.* **25**: 25–77.
- Smólski S. 1967. Kronika Pienińskiego Parku Narodowego. Okres do 1967 r. — *Pieniński Park Narodowy, Maszynopis*, ss. 232.
- Szafer W. 1964. Dwanaście lat walki o utworzenie Pienińskiego Parku Narodowego. *Chrońmy Przyr.Ojcz.* **20**(1): 3–20.
- Środoń A. 1982. Pieniny w historii szaty roślinnej Podhala. (W: K.Zarzycki (red.), *Przyroda Pienin w obliczu zmian.*) — *Studia Naturae Ser.B* **30**: 115–126.
- Tyszkiewicz J. 1976. Nauki historyczne i przyrodnicze w badaniach lasów na ziemiach polskich. (W: T.Ładogórski (red.), *Ziemia i ludzie w dawnej Polsce.*) — Ossolineum, Wrocław, ss. 7–36.
- Tyszkiewicz J. 1981. Człowiek w środowisku geograficznym Polski średniowiecznej. — Uniwersytet Warszawski, Warszawa, ss. 315.
- Tyszkiewicz J. 1983. Ludzie i przyroda w Polsce średniowiecznej. — PWN, Warszawa, ss. 300.
- Tyszkiewicz J. 1986. Wczesnośredniowieczne dzieje górnego dorzecza Odry. — *Rocz.Hist.* **52**: 99–111.
- Tyszkiewicz J. 1989. Zagrożenia i psychozy w przeszłości. (W: A.Hryniewicz, Z.Kolenda (red.), *Energetyka jądrowa a ochrona środowiska naturalnego.*) — Instytut Fizyki Jądrowej AGH, Kraków, ss. 65–84.
- Valde-Nowak P. 1989. Zabytki kamienne z wielokulturowej osady w Maszkowicach n. Dunajcem. — *Act.Arch.Carp.* **28**: 81–106.
- Wachowski K. 1982. Ziemie polskie a Wielkie Morawy. Studium archeologiczne kontaktów. — *Przeg.Arch.* **29**: 151–197.
- Wiktor J. 1956. Pieniny i Ziemia Sądecka. — WL, Kraków, ss. 526.
- Zakrzewski S. 1901. Najdawniejsze dzieje klasztoru Cystersów w Szczyrzycu (1238–1382). — *Akademia Umiejętności, Kraków*, ss. 75.
- Zborowski J. 1929. Muzeum Tatrzańskie. Rok 1928/1929 i plany na przyszłość. — *Wierchy* **7**: 154–169.

SUMMARY

The massive of Pieniny (Three Crowns 982 m) and Little Pieniny (The High M. 1052 m) distinguish that region having geography and ecology in consideration. Since 35 thousand B.C. Pieniny Mountains were periodically settled by humans. They hunted there and mined radiolarit to make stone-tools. That material was delivered to Slovakia and to Little Poland Lowland. The route by which primeval people migrated to the North, has led through Pieniny Mountains and farther down the river Dunajec since 4500 B.C.. The border between Poland and Hungary in 11/12-th century ran through Spisz and at the beginning of the 13-th century along Dunajec River in Pieniny Mountains. On the turn of the 13-th century there were three castles: Pieniny Castle, Wronin Castle

(Czorsztyn) and on the Hungarian side Dunajec Castle (Niedzica).

The route along Poprad River and Dunajec River was especially important in the 14/15-th century having economy and politics in consideration. Through Middle Ages Pieniny were covered with rich mixed forests, dominated by fir, beech, lime and spruce. Good timber was still cutted down, e.g. yew. Territory of Pieniny was a crownland, where village citizens were allowed to hunt and fish. Little Pieniny lost its forests in 16/17-th century because of placing Ruthenian villages (Jaworki and others) and afterwards because of miner's works. Permanent conversions of biotops in valleys of Dunajec River, Grajcarek Stream and Krośnica Stream happened in 16-th century.

When after 1830 health resorts (Szczawnica,

Krościenko) started to develop, affluence of visitors and tourists grew up. Then Pieniny became well-known and admired landscape park. Since 1873 they started to organize protection of natural environment in Pieniny. In consequence of efforts of scientists and Tatra Society in 1930 National Park in Pieniny was established and wide scientific researches were started. In last decade mass-tourism and building Czorsztyn dam became serious danger for National Park.

Through many centuries Pieniny were exploited economically, then played a part in defence of our borders. They were important also in control of trade-routes. Pieniny became to be a health-resort and terrain of lively tourism. Then at last it grow to be a reservation of nature and object of important scientific researches.